

Трансформація позашкільної еколого-біологічної освіти: від лідерства до роботи над помилками

Позашкільна еколого-біологічна освіта має значний потенціал для формування в дітей і молоді екологічної культури, дослідницьких умінь, відповідального ставлення до природи та готовності брати участь у розв'язанні екологічних проблем громади. Водночас сучасні виклики - воєнний стан, дистанційне й змішане навчання, зниження інтересу до природничих дисциплін, обмеженість ресурсів і потреба в оновленні змісту занять - вимагають перегляду загальноприйнятих підходів.

Трансформація позашкільної еколого-біологічної освіти передбачає не лише запровадження нових форматів роботи, а й чесний аналіз наявних недоліків. Робота над помилками має стати підставою для посилення практичної спрямованості освітньої діяльності, розвитку партнерства і підвищення ролі профільних закладів позашкільної освіти як осередків екологічного лідерства.

Усі зафіксовані проблеми можна згрупувати у три стратегічні блоки, які потребують змін:

1. **Адаптація до умов війни (Кризовий менеджмент):** перехід від вимушеної теорії до гнучкого змішаного навчання (дана теза для територій, які прикордонними або відносяться до зони активних бойових дій); використання цифровізації як захисного буфера (офлайн-комплекти, симулятори тощо) та впровадження еко- й природотерапії для психологічної підтримки дітей.
2. **Модернізація змісту та затребуваність:** відхід від застарілих програм і формальних одноразових акцій у бік «зеленої» економіки, біотехнологій, ГІС-систем та формування підприємницьких компетентностей (проектний менеджмент, фандрейзинг).
3. **Взаємодія з громадою та маркетинг:** перетворення еколого-біологічних закладів позашкільної освіти із «закритих гуртків» на видимі осередки лідерства громади. Формування сучасного бренду позашкілля, захист мережі через демонстрацію конкретних показників ефективності для місцевого самоврядування.

Проблема або помилка	Негативні наслідки	Шляхи вирішення
Зниження суспільного попиту на позашкільну еколого-біологічну освіту та недостатня популяризація її можливостей	Зменшується кількість вихованців, заклади втрачають підтримку громад, виникають ризики скорочення мережі та фінансування	Формувати сучасний бренд позашкільної еколого-біологічної освіти; популяризувати успішні історії випускників; проводити профорієнтаційні заходи; інтегрувати діяльність закладів ПО у життя громад; демонструвати практичну користь результатів роботи; акцент на природоохоронну освіту та діяльність, необхідність відновлення довкілля після закінчення війни
Недооцінка ролі позашкільної освіти органами місцевого самоврядування	Реорганізація або ліквідація профільних закладів позашкільної освіти, скорочення фінансування, втрата кадрового потенціалу	Розробити показники ефективності діяльності закладів; демонструвати їхній внесок у реалізацію екологічної політики громади; розширювати участь у

		місцевих програмах розвитку та грантових проєктах
У зв'язку із військовим станом, нестабільною електроенергією - переважання теоретичних занять без достатньої практичної складової	Здобувачі освіти засвоюють окремі поняття, але не набувають умінь досліджувати стан довкілля та застосовувати знання на практиці	Запровадження змішаного навчання; використання цифрових симуляторів і віртуальних лабораторій; проведення модульних практикумів у періоди стабільної роботи закладу; організація проєктної та дослідницької діяльності; створення офлайн-комплектів навчальних матеріалів. Для мінімізації негативного впливу воєнного стану та нестабільного енергопостачання доцільно: • впроваджувати змішані та гнучкі формати навчання, поєднуючи очні, дистанційні та асинхронні форми роботи; • організовувати короткотривалі інтенсивні практичні модулі у періоди стабільного енергозабезпечення; • використовувати віртуальні лабораторії, цифрові симулятори, інтерактивні тренажери та інші засоби моделювання практичної діяльності; • забезпечувати учнів навчальними матеріалами для самостійного виконання практичних завдань удома з подальшим аналізом результатів педагогом; • застосовувати проєктно-дослідницькі методи навчання, що дозволяють формувати практичні компетентності навіть за дистанційної взаємодії; • проводити практичні заняття за модульним принципом із концентрацією практичної підготовки після стабілізації безпекової

		ситуації або відновлення належного енергозабезпечення; створювати резерв електронних навчальних матеріалів, доступних в офлайн-режимі, для забезпечення безперервності освітнього процесу під час перебоїв з електропостачанням
Зустрічається формальний характер природоохоронних заходів	Участь дітей обмежується разовими акціями без усвідомлення їхньої мети та довгострокового результату	Поєднувати акції/заходи з попереднім вивченням проблеми, аналізом результатів і подальшим інформуванням громади
Недостатня орієнтація на професії майбутнього («зелену» економіку)	Здобувачі освіти не бачать зв'язку між гуртком і майбутньою професійною реалізацією	Інтегрувати тематику кліматичних змін, біотехнологій, циркулярної економіки, відновлення екосистем, GIS-технологій, біоінженерії, екологічного підприємництва; співпрацювати з роботодавцями Як варіант: запровадження системи мікрокваліфікацій та цифрових бейджів. - Суть: надання офіційного визнання за освоєння конкретних практичних навичок (наприклад, «Експерт з моніторингу якості води», «Оператор агро-дрона», «Спеціаліст з пермакультури»). - Що додаємо: Це зробить результати навчання зрозумілими та цінними для майбутніх роботодавців, а також дозволить формувати гнучкі індивідуальні освітні траєкторії для кожного здобувача позашкільної освіти.
Недостатній розвиток підприємницьких компетентностей у природоохоронній сфері	Учні не вміють перетворювати власні екологічні ідеї на сталі проекти	Включати елементи соціального підприємництва, грантового менеджменту, проектного менеджменту, фандрейзингу (наприклад: захід економічної направленості – Всеукраїнський

		Конкурс учнівської молоді «Атланти бізнесу»)
Низький рівень залучення батьків до освітнього процесу	Родини не сприймають позашкільну освіту як важливу складову розвитку дитини	Розвивати сімейні екологічні проекти, відкриті лабораторії, спільні природоохоронні акції
Недостатнє врахування потреб та інтересів сучасних дітей	Знижується мотивація до відвідування гуртків і участі в дослідницькій діяльності	Запроваджувати інтерактивні формати: квести, екологічні челенджі, дослідницькі експедиції, цифрові карти, фото- та відеоспостереження за природою Як приклад: використання гейміфікації та VR-експедицій. • <i>Суть:</i> Перетворення процесу навчання на захопливу гру з чіткими рівнями, досягненнями та нагородами. • <i>Що додаємо:</i> Впроваджуємо VR-технології для проведення віртуальних експедицій у заповідні зони, куди важко потрапити фізично, або для симуляції роботи на сучасному екопідприємстві. Це значно підвищить мотивацію дітей до навчання.
Використання застарілих методів і навчальних матеріалів	Зміст занять не відповідає сучасним екологічним викликам і не формує актуальних компетентностей	трансформувати зміст і структуру освітніх програм з профільної позашкільної освіти відповідно до сучасних суспільних викликів, забезпечивши впровадження інноваційних підходів до навчання та гнучких форматів організації освітнього процесу, зокрема модульних, мобільних, короткострокових і персоналізованих освітніх програм. Створення екологічного хабу-акселератора. • <i>Суть:</i> Це спеціалізований простір (фізичний або віртуальний), де молодіжні екоідеї проходять шлях від

		концепту до реалізації. Він працює як бізнес-інкубатор для «зелених» стартапів. • <i>Що додаємо:</i> Включаємо до програми модулі з екодизайну, циркулярної економіки та сталого маркетингу. Це допоможе дітям не просто вигадувати ідеї, а створювати життєздатні проекти, готові до впровадження
Слабке використання цифрових технологій	Втрачаються можливості для візуалізації, дослідження та представлення результатів роботи	Використовувати цифрові визначники видів, геоінформаційні сервіси, онлайн-щоденники спостережень, віртуальні екскурсії, електронні портфоліо вихованців, онлайн-платформи тощо
Недостатня співпраця із закладами освіти, громадами, науковцями та роботодавцями	Діяльність гуртків залишається відокремленою від реальних потреб громади й сучасної науки	Розвивати партнерства із закладами вищої освіти, природоохоронними установами, лісництвами, національними парками, громадськими організаціями та підприємствами Залучати дітей до розроблення й реалізації власних екологічних ініціатив, волонтерських проектів, інформаційних кампаній у громаді
Орієнтація лише на масові заходи без індивідуальної підтримки вихованців	Обдаровані та мотивовані учні не завжди отримують можливість розвивати власні дослідницькі здібності	Створювати індивідуальні освітні траєкторії, підтримувати участь у конкурсах, наукових проектах (як приклад: Всеукраїнський проект «Е-сфера наукових ідей учнівських проектів».)
Недостатнє висвітлення досягнень вихованців	Успішні практики залишаються маловідомими, а мотивація дітей до подальшої роботи знижується	Популяризувати результати через сайти закладів освіти, соціальні мережі, місцеві медіа, виставки, фестивалі та відкриті презентації. Від хобі до професій майбутнього: створюємо екостему розвитку талантів.
Обмежена доступність занять для дітей із різних соціальних груп і територій	Частина дітей не має рівних можливостей для участі в профільних творчих учнівських об'єднаннях і проектах (у зв'язку із реорганізацією/ліквідацією профільних закладів ПО в регіонах)	Розвивати дистанційні формати, виїзні заняття, мобільні лабораторії, співпрацю з сільськими школами та громадами; створювати філії профільних закладів ПО, співпраця із вчителями біології, географії

Недостатня увага до психологічного стану дітей в умовах війни	Освітня діяльність може не враховувати емоційні потреби вихованців і не виконувати підтримувальної функції	Використовувати природотерапевтичні, дослідницькі та творчі практики, що сприяють емоційному відновленню, командній взаємодії та відчуттю безпеки
---	--	---

Робота над помилками є необхідною умовою розвитку закладів позашкільної освіти. Саме відкритість до оновлення, партнерська взаємодія, цифровізація, підтримка дитячих ініціатив і посилення практичної складової дадуть змогу перетворити еколого-біологічну освіту на дієвий простір формування відповідальних, компетентних і небайдужих громадян.

Ключовий висновок: Трансформація позашкільної освіти - це перехід від моделі «гуртка за інтересами» до моделі «активного гравця екосистемних змін». Результати роботи вихованців мають бути видимими для громади вже сьогодні (через цифрові карти, моніторинг довкілля, еко-стартапи), що автоматично знімає питання про необхідність фінансування та збереження кадрового потенціалу.